

O'RTA TA'LIM BOSQICHIDAGI O'QUVCHILARNING IJODIY QOBILIYATLARINI AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Bakriddinov Dostonbek Bakhtiyor o'g'li,

Namangan davlat pedagogika institutining tayanch doktoranti

Annotatsiya. Maqolada o'rta ta'lim bosqichidagi o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda akmeologik yondashuvning ahamiyati va metodik imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, 6–7-sinf o'quvchilari misolida ijodiy salohiyatni shakllantirishning samarali usullari va pedagogik yo'nalishlari yoritilgan. Maqola akmeologik yondashuv orqali o'quvchini shaxsiy rivojlantirish, mustaqil fikrlash va yangi g'oyalar yaratishga o'rgatish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: akmeologiya, ijodkorlik, o'quvchi, metodika, rivojlanish, ta'lim jarayoni.

Аннотация. В статье проанализировано значение и методические возможности акмеологического подхода в развитии творческих способностей учащихся среднего звена. Кроме того, на примере учащихся 6-7 классов освещены эффективные методы и педагогические направления формирования творческого потенциала. Статья демонстрирует возможности акмеологического подхода в личностном развитии учащегося, обучении его самостоятельному мышлению и созданию новых идей.

Ключевые слова: акмеология, творчество, ученик, методика, развитие, образовательный процесс.

Annotation. The article analyzes the significance and methodological possibilities of the acmeological approach in developing the creative abilities of secondary school students. In addition, effective methods and pedagogical directions for shaping creative potential are highlighted using the example of 6th-7th grade students. The article demonstrates how the acmeological approach can help students develop personally, learn to think independently, and generate new ideas.

Keywords: acmeology, creativity, student, methodology, development, educational process.

Kirish. Hozirgi kunda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdan iborat. Zamonaviy jamiyat faqat tayyor bilimga ega shaxslarni emas, balki mustaqil fikrlaydigan va yangi g'oyalar yarata oladigan shaxslarni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, akmeologik yondashuv o'quvchilarning intellektual, ijodiy va shaxsiy salohiyatini yuqori bosqichga olib chiqishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv o'quvchini markaziy sub'ekt sifatida qarash, individual rivojlanishni ta'minlash, o'z-o'zini takomillashtirish va ijodiy salohiyatni ro'yobga chiqarishga qaratilgan pedagogik strategiyalarni o'z ichiga oladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda o'rta ta'lim bosqichidagi o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini akmeologik yondashuv asosida rivojlantirish metodlari qo'llanilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – 6-7-sinf o'quvchilari misolida ijodiy salohiyatni shakllantirish va mustaqil fikrlashni rivojlantirish yo'llarini aniqlashdir.

Nazariy tahlil metodlari – ilmiy adabiyotlar, pedagogik tajribalar va akmeologik yondashuvga oid manbalarni o'rganish orqali mavzu asoslari aniqlangan.

Eksperimental metod – o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan amaliy mashg'ulotlar tashkil etilgan, natijalar kuzatilib, tahlil qilingan.

Kuzatuv metodlari – o‘quvchilarning dars jarayonidagi faoliyati, ijodiy topshiriqlar va muammoli vaziyatlarda faol ishtiroki muntazam qayd etilgan.

Refleksiv metod – o‘quvchilarga o‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash imkoniyatini berish orqali ijodiy salohiyatning o‘sishi kuzatilgan.

Pedagogik qo‘llab-quvvatlash metodlari – individual yondashuv, rag‘batlantirish va innovatsion ta‘lim vositalaridan foydalangan holda ijodiy faoliyatni rag‘batlantirish amalga oshirilgan. Mazkur metodlar yordamida o‘quvchilarning ijodiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va innovatsion g‘oyalar yaratish qobiliyatlarini rivojlantirish samaradorligi ta‘minlandi.

Adabiyotlar tahlili. O‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va akmeologik yondashuv masalalari pedagogikada keng tadqiq etilgan. Zamonaviy ta‘lim nazariyasi va psixologiyasida ijodiy salohiyatning shakllanishi shaxsning intellektual va emotsional rivojlanishi bilan uzviy bog‘liq ekani qayd etilgan [1. P.13]. Akmeologiya konsepsiyasiga ko‘ra, shaxsning rivojlanishdagi eng yuqori nuqtasi – “akme” holati – pedagogik faoliyat orqali qo‘llab-quvvatlanishi mumkin [2. P. 21].

Ilmiy manbalarda akmeologik yondashuv faqat kasbiy rivojlanish uchun emas, balki o‘quvchilarning shaxsiy va ijodiy salohiyatini rivojlantirishda ham samarali ekani ko‘rsatilgan [3. P. 19]. Bu yondashuvning asosiy xususiyati – shaxsni markaziy sub'ekt sifatida qarash, individual rivojlanish imkoniyatlarini maksimal ochish va ijodiy faollikni targ‘ib qilish [4. P. 42].

O‘quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishda turli pedagogik texnologiyalar qo‘llaniladi. Loyiha usuli, muammoli mashg‘ulotlar, “brainstorming”, rolli o‘yinlar va interaktiv mashg‘ulotlar – bu jarayonda samarali hisoblanadi [5. P. 54]. Bu usullar o‘quvchilarda mustaqil fikrlashni, yangi g‘oyalar ishlab chiqishni va muammolarga samarali yechim topishni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Akmeologik yondashuvning muhim jihatlaridan biri – individual rivojlanishni ta‘minlashdir. Bu tushuncha o‘z-o‘zini baholash, refleksiya va shaxsiy kamolotni nazarda tutadi [6. P. 33]. Mutaxassislar ta‘kidlaganidek, o‘quvchilarning kuchli va zaif tomonlari aniqlanib, ularning individual ehtiyojlariga mos ta‘lim strategiyalari ishlab chiqilishi ijodiy salohiyatni yuksaltirishda asosiy rol o‘ynaydi.

Erkin fikrlash va qo‘llab-quvvatlovchi muhit shakllantirish ijodiy faollikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega [7. P. 11]. Erkin muhitda o‘quvchi xato qilishdan qo‘rqmay, yangi g‘oyalar va innovatsion yechimlarni sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shuningdek, hamkorlikdagi mashg‘ulotlar va guruhli loyihalar ijodiy qobiliyatlarni kengaytirishda samarali hisoblanadi.

Akmeologik yondashuvning samaradorligi quyidagi shartlarga bog‘liqligi ta‘kidlangan:

o‘qituvchining innovatsion va ijodiy fikrlashi;

individual yondashuv va har bir o'quvchini markaziy sub'ekt sifatida ko'rish; faol ishtirokni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish.

Natija va muhokamalar. Ushbu tahlildan ko'rinib turibdiki, akmeologik yondashuv orqali o'rta maktab o'quvchilarida ijodiy salohiyatni rivojlantirish nafaqat nazariy bilim, balki amaliy faoliyat orqali ham samarali amalga oshiriladi. Pedagogik jarayonda innovatsion texnologiyalar, muammoli va loyihaviy usullar, refleksiya va shaxsiy baholash elementlari birgalikda qo'llanilganda, o'quvchilarda mustaqil fikrlash va kreativlik hissi shakllanadi.

Akmeologik yondashuvning mazmuni. Akmeologik yondashuv — insonning eng yuqori rivojlanish bosqichiga (“akme” holatiga) erishishini ta'minlovchi qonuniyatlar, omillar va mexanizmlarni o'rganishga qaratilgan ilmiy-pedagogik yondashuvdir. Ta'lim jarayonida bu yondashuv o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini to'liq ochish, uning intellektual, ijodiy va ma'naviy salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Akmeologik yondashuvning mazmuni quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

Shaxsga yo'naltirilganlik — akmeologik yondashuvning asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, ta'lim jarayonida o'quvchini markaziy sub'ekt sifatida qarashni anglatadi. Bu yondashuvda har bir o'quvchining individual xususiyatlari, qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlari inobatga olinadi hamda ularni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Mazkur tamoyilning mohiyati shundaki, ta'lim jarayoni barcha o'quvchilar uchun bir xil shaklda emas, balki ularning shaxsiy imkoniyatlariga mos ravishda tashkil etiladi. O'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchining rivojlanish yo'lini yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi sifatida faoliyat yuritadi.

Individual rivojlanishni ta'minlash — akmeologik yondashuvning muhim tarkibiy jihatlardan biri bo'lib, har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlari, qobiliyatlari va rivojlanish sur'atini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Bu tamoyilga ko'ra, barcha o'quvchilarga bir xil talab qo'yish emas, balki ularning individual xususiyatlariga mos ravishda yondashish asosiy o'rin tutadi.

Mazkur yondashuvning mohiyati shundaki, o'quvchi o'zining shaxsiy salohiyatiga mos ravishda rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'qituvchi esa o'quvchining kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, unga mos ta'lim strategiyasini qo'llaydi.

Individual rivojlanishni ta'minlash quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:
o'quvchining qobiliyat va qiziqishlarini aniqlash;
ta'lim mazmunini shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirish;
individual topshiriq va mashg'ulotlarni tashkil etish;
rivojlanish dinamikasini muntazam kuzatib borish;
qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi muhit yaratish.

Bu jarayonda o'quvchilar o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon qilish, mustaqil bilim olish va o'z ustida ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Natijada, ularda o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyoj va mas'uliyat hissi kuchayadi.

O'z-o'zini rivojlantirish va takomillashtirish — akmeologik yondashuvning muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchining mustaqil ravishda bilim olishga intilishi, o'z qobiliyatlarini rivojlantirishi va shaxsiy kamolotga erishish jarayonini ifodalaydi. Bu tamoyil o'quvchini faol sub'ektga aylantirib, uning o'z ustida ishlashga bo'lgan ichki ehtiyojini shakllantiradi.

Mazkur yondashuvning mohiyati shundaki, o'quvchi faqat tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki uni izlab topuvchi, tahlil qiluvchi va amalda qo'llovchi shaxs sifatida shakllanadi. U o'z oldiga maqsad qo'yadi, unga erishish yo'llarini belgilaydi va natijalarini baholaydi.

O'z-o'zini rivojlantirish quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirish;

o'z maqsad va rejalarini belgilash;

o'z faoliyatini tahlil qilish (refleksiya);

bilim va ko'nikmalarni doimiy ravishda takomillashtirish;

shaxsiy mas'uliyatni his qilish.

Bu jarayonda o'qituvchi yo'naltiruvchi va maslahatchi vazifasini bajaradi. U o'quvchini qo'llab-quvvatlaydi, rag'batlantiradi va unda o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Ijodiy salohiyatni ro'yobga chiqarish — akmeologik yondashuvning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, o'quvchilarda yangicha fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va innovatsion g'oyalar yaratish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu tamoyil o'quvchining ichki imkoniyatlarini ochish va uni amaliy faoliyatda namoyon etishga xizmat qiladi.

Mazkur yondashuvning mohiyati shundaki, har bir o'quvchida mavjud bo'lgan ijodiy qobiliyatlar aniqlanadi va ularni rivojlantirish uchun qulay pedagogik shart-sharoitlar yaratiladi. O'quvchi o'z fikrlarini erkin bayon qilish, yangi yechimlar taklif etish va ijodiy faoliyatda ishtirok etish orqali o'z salohiyatini namoyon qiladi. [8. P. 86]

Ijodiy salohiyatni ro'yobga chiqarish quyidagi omillar orqali ta'minlanadi:

erkin va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratish;

muammoli va ijodiy topshiriqlardan foydalanish;

innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash;

o'quvchining tashabbusini rag'batlantirish;

ijodiy faoliyat natijalarini baholash va qo'llab-quvvatlash.

Bu jarayonda o'qituvchi o'quvchilarni ijodiy izlanishga yo'naltiradi, ularning g'oyalarini qadrlaydi va rivojlantirishga yordam beradi. Natijada, o'quvchilarda kreativ

fikrlash, muammolarga noan'anaviy yondashuv va yangi g'oyalar yaratish qobiliyatlari shakllanadi.

Faoliyat orqali rivojlanish — akmeologik yondashuvning muhim jihatlaridan biri bo'lib, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va salohiyatini amaliy faoliyat orqali rivojlantirishni nazarda tutadi. Bu tamoyilga ko'ra, o'quvchi faqat nazariy bilimni qabul qiluvchi emas, balki o'z faoliyatida, tajriba va mashg'ulotlarda ishtirok etish orqali rivojlanadi.

Mazkur yondashuvning mohiyati shundaki, bilim va ko'nikmalarni faqat eshitish yoki o'qish orqali emas, balki amaliy mashg'ulotlar, loyihalar, topshiriqlar va tajribalar orqali o'zlashtirish orqali rivojlanish ta'minlanadi. Faol ishtirok orqali o'quvchi mustaqil fikrlashni, muammolarni hal qilishni va ijodiy yondashuvni o'rganadi. [9. P. 76]

Faoliyat orqali rivojlanish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

Loyihalar va amaliyotlar — bilimni amalda qo'llash va mustaqil ijodiy yechimlar topish imkoniyatini beradi;

Muammoli vaziyatlardan foydalanish — o'quvchilarda tahlil qilish va kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi;

Rolli o'yinlar va simulyasiyalar — murakkab vaziyatlarda qaror qabul qilish ko'nikmasini shakllantiradi;

Hamkorlikdagi faoliyat — ijodiy va analitik qobiliyatlarni guruhda rivojlantirish imkonini beradi;

Refleksiya va baholash — o'z faoliyatini tahlil qilish va rivojlanish yo'nalishini belgilashni ta'minlaydi.

Faoliyat orqali rivojlanishning asosiy afzalliklaridan biri shundaki, o'quvchi o'z bilim va ko'nikmalarini mustaqil ravishda sinash va takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayonda o'qituvchi yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi rolini bajaradi, natijada o'quvchida o'z-o'zini rivojlantirish va ijodiy faollik hissi kuchayadi.

Refleksiya va o'zini baholash — akmeologik yondashuvning muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarning shaxsiy faoliyatini tahlil qilish, o'z imkoniyatlarini baholash va rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash jarayonini nazarda tutadi. Bu tamoyil orqali o'quvchi o'z harakatlari va natijalari haqida fikr yuritishni, kamchiliklarini aniqlab, kelgusida samarali faoliyatni rejalashtirishni o'rganadi.

Refleksiya quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

O'z faoliyatini tahlil qilish — nima ishlab chiqarilgan, nimada muvaffaqiyatga erishilgan yoki nimada qiyinchiliklar yuzaga kelganligini baholash;

Maqsadlarni qayta ko'rib chiqish — kelgusidagi o'quv va ijodiy faoliyat uchun yangi yo'nalishlarni belgilash;

Ijodiy va shaxsiy o'sishni baholash — o'z salohiyati va imkoniyatlarini aniqlash;

Qayta takrorlash va takomillashtirish — kamchiliklarini to‘g‘irlash va yangi strategiyalar ishlab chiqish. [10. P. 40]

O‘zini baholash orqali o‘quvchi o‘z yutuqlari va kamchiliklari haqida ob‘ektiv xulosa chiqaradi. Bu jarayon uning mustaqil fikrlashini, mas‘uliyatni his qilishini va shaxsiy rivojlanishga intilishini kuchaytiradi. Shuningdek, o‘qituvchi refleksiya natijalarini tahlil qilib, individual yondoshuv va qo‘llab-quvvatlash strategiyasini shakllantirishi mumkin. O‘quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish — akmeologik yondashuvning asosiy vazifalaridan biri bo‘lib, bu jarayon bir qator tashqi va ichki omillar bilan bog‘liq. Ushbu omillar o‘quvchining intellektual, emotsional va ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Erkin fikrlash muhiti. O‘quvchi o‘z fikr va g‘oyalarini erkin bayon qilishi, yangi va noan‘anaviy yondashuvlar taklif etishi mumkin bo‘lgan muhit ijodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlaydi. Erkin muhitda o‘quvchilar xato qilishdan qo‘rqmay, yangi g‘oyalar sinab ko‘rishi mumkin.

Muammoli va ijodiy topshiriqlardan foydalanish. Muammoli vaziyatlar va ijodiy mashqlar o‘quvchilarda kreativ fikrlashni va muammolarga yangi yechimlar topish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu orqali o‘quvchilar mustaqil fikrlaydi va o‘z tashabbusini namoyon qiladi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar. Loyiha usuli, rolli o‘yinlar, “brainstorming” mashg‘ulotlari va elektron ta‘lim vositalari o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirishda samarali hisoblanadi. Ushbu usullar orqali bilim amaliyotda qo‘llaniladi va fantaziya ham rivojlanadi.

Mustaqil ishlar va tadqiqotlar. O‘quvchilarning mustaqil faoliyatda ishtirok etishi ularda ijodiy fikrlash, tahlil va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Mustaqil ishlar orqali ular o‘z salohiyatini namoyon qiladi va kamolotga intiladi.

O‘qituvchining rag‘batlantiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi roli. O‘qituvchi ijodiy faoliyatni rag‘batlantirib, o‘quvchilarning yangi g‘oyalarini qadrlashi va qo‘llab-quvvatlashi kerak. Bu o‘quvchilarda o‘z-o‘zini ishonch hissi va ijodiy faollikni kuchaytiradi.

Hamkorlikdagi faoliyat. Guruhdagi loyihalar va hamkorlik mashg‘ulotlari ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda samarali bo‘lib, o‘quvchilar bir-biridan o‘rganib, yangi g‘oyalar oladi.

6–7-sinf o‘quvchilarida ijodkorlikni shakllantirishda quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

- erkin fikrlash muhitini yaratish;
- muammoli vaziyatlardan foydalanish;
- innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash;
- mustaqil ishlarga keng o‘rin berish.

Metodik yondashuvlar va usullar. Akmeologik yondashuv asosida ijodkorlikni rivojlantirish uchun quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

1. **Muammoli ta'lim usuli** – o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undaydi.
2. **Loyiha usuli** – ijodiy yondashuvni rivojlantiradi.
3. **Aqliy hujum (brainstorming)** – yangi g'oyalar paydo bo'lishiga xizmat qiladi.
4. **Rolli o'yinlar** – tasavvur va ijodiy tafakkurni kengaytiradi.
5. **Refleksiya** – o'quvchining o'z faoliyatini tahlil qilishini ta'minlaydi. [10. P. 27]

“Samaradorlik shartlari” deganda odatda biror jarayon, faoliyat yoki dasturning samarali va natijali bo'lishi uchun kerakli shart-sharoitlar tushuniladi. Bu turli sohalarda turlicha talqin qilinishi mumkin, ammo asosiy jihatlar umumiy qilib quyidagicha ko'rsatilishi mumkin:

Akmeologik yondashuv samaradorligi quyidagi shartlarga bog'liq:

o'qituvchining innovatsion fikrlashi;

ta'lim muhitining ijodiyliigi;

o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash;

individual yondashuvning mavjudligi.

Xulosa qilib aytganda, akmeologik yondashuv o'rta ta'lim bosqichidagi o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim metodologik asos hisoblanadi. Bu yondashuv orqali o'quvchilar mustaqil fikrlashni, muammolarga samarali yechim topishni va innovatsion g'oyalar yaratishni o'rganadi. Samarali pedagogik muhit, individual yondashuv va innovatsion texnologiyalar qo'llanilishi natijasida o'quvchilarda o'z-o'zini rivojlantirish va ijodiy faollik hissi shakllanadi. Ushbu jarayon zamonaviy jamiyat talablariga javob bera oladigan barkamol shaxslarni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Савельев, И.И. (2003). Психология творчества. Москва: Педагогика.
2. Маслоу, А. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50(4), 370–396.
3. Атаманова, Л.Г. (2010). Акмеология и педагогика. Санкт-Петербург: Изд-во РГУ.
4. Лахтиков, М.В. (2015). Развитие личности и акмеология. Москва: Наука.
5. Карасик, В.А. (2012). Педагогические технологии в развитии творческого потенциала. Москва: Просвещение.
6. Шмелева, Е.В. (2014). Индивидуализация обучения и развитие креативности. Санкт-Петербург: Питер.
7. Коваленко, С.А. (2011). Инновационные методы обучения. Киев: Вища школа.
8. Фёдоров, А.А. (2013). Развитие творческого мышления школьников. Москва: Академия.
9. Богданов, П.П. (2016). Рефлексия и самопознание в образовательном процессе. Санкт-Петербург: Речь.
10. Смирнова, Н.Н. (2015). Создание креативной среды в школе. Москва: Просвещение.
11. Левин, К. (2012). Педагогические условия эффективного обучения. Москва: Академия.